

Penya i el solleric de 1536? «Tota la *tarda* plou qui plou», MASalvà (*Poesies*, 79); «No te'n vages cap vedaga que no me digues: —Don Fausto, *bon dia* tenga — o — Bones *tardes* tenga — segons sia s' *hora*», PdAPenya (*IdOr* I, 81). Que a Menorca no ho diuen? Però ¿quina és més tradicionalista: Menorca o Eivissa? «Aquella mateixa *tarda* feien vela cap a Eivissa», Jn Castelló (*Rond. Eivissenques*, 42; i de nou p. 55); «donar ses bones *tardes*», JnCastelló (en Villangómez, *Ll. d'Eivissa*, p. 217).

Notem també quant de xocant tindria que aquesta estranyíssima invasió cast. vagi començar, i més copiosa que enlloc, pel Rosselló. D'altra banda és molt fort que aquesta intrusió castellana s'imposi fins als últims límits de la llengua, i els més allunyats del castellà i més incomunicats amb Espanya: «lo maití --- la *tarde* mateix ---» escrivia a l'Alguer el vell patrici Clavellet Ciuffo (*BCEC* 1907, 52, pron. *tálda*). A la punta Nord del Conflent anotava jo «fins a 4 hores de *tárda* se van estar al rall» Ralleu (1960): justament encara amb l'antiga construcció sense article «*de tarda*», com en els docs. ross. de 1607 i 1617.

Això ha seguit fins avui en la gent de llenguatge més tradicionalista i pur: «el lleó de Venècia; / així d'estiu en *tarda* xafogosa / dos núvols, tot just nats, d'ala negrosa, / s'escometen al veure's, ab un bram / --- / les montanyes / fent estremir a l'espetec del llamp», *Atl.*, Introd., 3a; «Una *tarda* per mar», «que no s'hi pogués anar aquella mateixa *tarda*», Ruyra (*Marines y Boscatges*, p. 9; *La Parada*, 14); «Amic Coromines: En Prat voldria tenir el preàmbul de les Normes aquesta *tarda* mateix; si ja l'heu fet, envieu-lo a l'Institut, si no, procureu tenir-lo dilluns al matí sens falta», carta de Fabra a Coromines, 1913, en un moment històric i victoriós de la llengua catalana (Coromines, *O. C.*, 1591); i ja: «Dia 7 de abril de 1767 --- se trageren de Bna., a la *tarde*, ab la major ignomínia y insolència --- als pobres Jesuïtes de aquest col·legi de Betlem», «a cinc hores d'esta *tarda* ---», B. de Maldà (*Excursions*, 166; *Coll. Bona V.*, 54).

N'hi ha per pensar que tots plegats ens vàrem deixar dur per aparences i pels petits prejudicis de superioritat regional, dins la pàtria comuna. No seria inesperat que s'hagués caigut un cop més en allò de condemnar *viuda*, *moro*, *motllo*, *quedar*, *faltar*, *enredar* com a «castellans», d'abominar *mesclar* o *gana*, considerar *occir* més bo que *matar*, *valdre* millor que *valer* etc.

Potser no és igual, perquè aquí hi ha raons fortes. La *tarde* consta en castellà i portuguès des de l'E. Mj. [S. XIII], sovint, i no en català; si fos un simple abreujament de *hora tarda* esperaríem la pronúncia *tárda* (o bé *tárda*, *tárdä* segons els llocs) i en català occidental —pronúncia que s'hi troba, p. ex. a les Borges d'Urgell, *BDLC* vi, 36)—, però la *tárde* hi està més estès (en part se sent també a les Borges, segons Arqués) i això fins al capdamunt NE. del Pallars (Tor, Àreu, Farrera, 1932-33).¹ En total, crec que l'única cosa condemnable és dir que la *tarda* és un «castellanisme» (enormitat que llegim en *AlcM*). I crec que

hem d'admetre que tot i essent purament catalana la gènesi de la *tarda* és una innovació consolidada i fins fomentada per les influències ponentines. Però això i tot sembla molt discutible: car si en català no s'usava (o no gaire?) a l'Edat Mitjana és evidentment perquè llavors, entre nosaltres, encara persistia l'expressió *tard* i *hora tarda*, més arcaica i encara no sobreentesa i aposiopètica.

Des del punt de vista de la precisió, riquesa i il·lustració de la llengua, la diferència entre *tarda* i *vespre*, o respectivament *tarda* i *capvespre*, *tarda* i *hora-baixa*, *tarda* i *vesprada*, seria un bé per a tots. ¿Que avui a Mallorca hi ha qui diu *s'hora-baixa* o *es capvespre* des de les dues de la *tarda*? Bé, però en l'origen això fou una impropietat: la diferència havia estat sempre *hora tarda* primer, *hora baixa* després, cap a la posta de sol. Amb aquest sentit *hora baixa* no té res d'especialment mallorquí: també és diu i s'escriu en el Principat.

Indubtable que era, i encara és, la pràctica recomanable. Probablement des del S. XVI es feia aquesta distinció a Mallorca mateix, segons els indicis que n'hem vist de l'ús antic de Sòller, de la matriarca de Llucmajor, del vell palmès PdAPenya. No s'entengui per això que recomano que s'hi torni (encara menys, que els valencians limitin llur *vesprada*), car fins les antigues impropietats es tornen respectables, quan les consagra la llengua. Pensen, però, si no fóra desitjable, admetre almenys, com una alternativa recomanable, la vella distinció.

DERIV. *Tard* m. 'la tarda', 'l'hora baixa' («*Cap al tard*» gran cap de brot d'Alcover, 1909); *el tardí* val. *Tardà* [1575]: «FRUYTES --- primerenc ---; *tardà*: serotinum», «sementer *tardà*: sementis serotina», OPou (*ThPu.*, 63, 84); usat avui fins al capdamunt dels Pirineus («fruit *tardà*» Estaon, Tor de V. Ferrera, 1932-34), i segueix encara per l'Alt Aragó («el *tardano*» oposat a *temprano*, Fiscal, 1965); *tardania* [Lab., *DAG.*]; s'exclama la viuda pagesa: «ab molta pena anam passant: / quan ell hi era... oh, allavors ray! / Mes, grat y gràcies: per aquest any / de *tardanies* no 'n faltaran», MilàF (*Darrers Càstichs*, *O. Cat.*, 303, v. 36); «apariar bótes al celler, --- netejar --- el cup; a l'hort espies la creixença de les *tardanies* i als campells dónes una cavada ---», Coromines (*Cartes d'un Visionari* VIII, § 25, 117).

Hi ha diverses variants. Comarcalment diuen *tardaneries* (a Osona i Berguedà, que Lab. i Amades, xix, 208, grafieren malament *aries*, i l'impressor hi posà accent a la *a*, però no hi ha tal *tardanària*); *tardaner* [Lab. 1840; *DAG.*; *tardoner* hapax d'un llibre descurat deu ser err. tip.]; × *tardiu* > *tardeniu* ribag. (*BDC* vi, 35), la *e* no és fidedigna venint de Griera. *Tardenc*; *tarder*. *Tardiu* ross.: «bou, bèstia *tardiva*», «*tardiu* és lo moviment»; *VidesR*, 226v1, 117r1; i en el Prior de Perpinyà, a. 1617: prolongació geogràfica de l'oc. ant. *tardiu*, fr. *tardif*; *tardivenc* [*DAG.*]. *Tardívol* [Llull; AntCanals, *CoDoACA* XIII, 431].

Tarditat [1413, StVicentF]; JoMartorell: «en juhí libertat, en riure *tarditat*, en lo seure manera», JoMar-